

– застосування мультидисциплінарного підходу, коли знання одних спеціалістів доповнює знання інших (судова, медична, психологічна, соціальна сфери) [5, с. 14–15];

– сприймати неповнолітнього потерпілого чи свідка як дитину, яка страждає, і лише потім як учасника кримінального процесу [6, с. 86].

В процесі здійснення кримінального провадження щодо злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості неповнолітніх необхідно завжди дотримуватися наведених вище правил і пам'ятати, що неповнолітні в силу своїх психоемоційних особливостей не можуть повною мірою захищати себе та відстоювати свої права, оскільки є найбільш вразливою і незахищеною категорією суспільства, тому і потребують особливого ставлення до себе.

Список використаних джерел

1. Денисовський М. Д. Сутність та профілактика злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості неповнолітніх: навчальний посібник. Львів, Тернопіль: ЛьвДУВС, 2018. 132 с.

2. Методичні рекомендації щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство: метод. посіб. / Д. Пурас, О. Калашник, О. Кочемировська, Т. Цюман.; за заг. ред. Т. Цюман. Київ: ФОП Клименко. 2015. 114 с.

3. Сащенко М.І. Особливості здійснення досудового розслідування щодо неповнолітніх // Молодий вчений. 2019. № 4 (68) С. 154–156.

4. Мозгова В. Тактико-психологічні особливості допиту неповнолітніх, які постраждали від сексуального насильства // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2015. № 4. С. 94–104

5. Ведение допроса ребенка, ставшего жертвой сексуального насилия. Международный опыт в области проведения допроса потерпевших детей в рамках судебной процедуры: сб. эффективных методик / пер. з франц. Е. Шишканова, А. Герчик. М.: БИСЕ, 2013. 160 с.

6. Мозгова В. Законодавче вирішення проблеми допиту в суді неповнолітніх, які постраждали від сексуального насильства // Вісник Національної академії прокуратури України. 2016. № 2. С. 84–88.

Копан Олексій Володимирович,

провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ – ЖЕРТВ ЗЛОЧИНУ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ ДІЙ

Захист і гарантія прав дитини в системі кримінального правосуддя вимагає спільної роботи низки державних органів та інститутів юстиції, фахівців, агентств і дитячих організацій.

Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи з питань правосуддя, дружнього до дитини, особливо наголошують на необхідності мультидисциплінарного підходу до забезпечення

найкращих інтересів дитини. Необхідно стимулювати тісну співпрацю фахівців, що працюють з дітьми, з метою забезпечення повного розуміння дитини та його / її інтересів.

В міжвідомчій роботі необхідно забезпечувати конфіденційність по відношенню до дітей та обставин, в яких вони перебувають. Ефективна міжвідомча співпраця повинна гарантувати повний доступ дитини до послуг і засобів необхідного захисту, а також відсутність постійного оціночного судження про дитину та вжиття заходів залежно від ситуації, в яку потрапляє конкретна дитина, але не більше того.

Одним з керівних принципів Конвенції з прав людини є право дитини бути вислуханою, а також її дієздатність брати участь у судових розглядах відповідним для його / її віку чином з урахуванням його / її найкращих інтересів і зростаючих здібностей. У всіх випадках за участю дітей-жертв або свідків повинні вживатися заходи захисту з метою уникнення страху, каральних заходів і повторної віктимізації, які можуть мати місце в процесі участі дитини в кримінальному судочинстві.

Своєю чергою, одним з керівних принципів Конвенції про права дитини та Керівних принципів, що стосуються правосуддя в питаннях, пов'язаних з участю дітей-жертв злочинів, є «право на приділення першочергової уваги якнайкращому забезпеченню інтересів дитини» при прийнятті будь-якого рішення, що стосується дитини. Поліція, суддя і прокурори повинні ставити найкращі інтереси дитини на перше місце, включаючи продовження судового розгляду у справі без участі дитини-жертви злочинів, якщо таке вважається необхідним у світлі питань його / її розвитку і захисту.

У міжнародній практиці щодо досудового розслідування та судового розгляду злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей особливо увагу приділяють питанням повідомлення про злочин.

Необхідно встановлювати гарячі лінії для дітей, за якими їм буде набагато простіше повідомити про злочин або жорстоке поводження, і завдяки яким дитину можна спрямувати до відповідних служб, а, за необхідності, і до поліції.

Жертва або свідок переживають величезний психологічний стрес, коли офіційно повідомляють або розповідають про злочини в правоохоронних органах, особливо це стосується злочинів з елементами сексуального насильства або коли в ролі правопорушника виступає член сім'ї. Дитина може переживати з приводу спричинення їй можливої шкоди чи застосування щодо неї каральних заходів з боку правопорушника, можливе звинувачення через повідомлення про злочин і відкидання обвинувачення, побоювання через те, що їй не повірять, а також щодо негативної реакції батьків або громади.

Для пом'якшення таких переживань необхідно вживати заходів, а також підбадьорювати дитину, переконуючи її в тому, що вона правильно вчинила, повідомивши про злочин.

У деяких країнах створено службу спеціальних відділів поліції, що працюють з дітьми, які виявили бажання повідомити про злочин. Вони проходять навчання з питань захисту дітей та співпрацюють з місцевими службами дитячої опіки, до яких вони можуть направити дитину відразу як виникне необхідність.

З моменту вступу дитини в контакт з системою правосуддя вона повинна отримати повну інформацію про процес, через який йому / їй належить пройти, для того, щоб знизити відчуття дитиною незахищеності або занепокоєння.

На якість показань дитини може справити позитивний вплив знання таких моментів, як час, місце дачі показів, хто буде проводити бесіду, як працює процес правосуддя, коли дитині буде потрібно давати показання, хто буде присутній, які заходи захисту доступні дитині в момент первинної бесіди і в момент дачі свідчень. Надання дитині інформації наділяє його / її силою і дозволяє йому / їй відчувати контроль над невідомою йому / їй ситуацією.

Це передбачає особливе ставлення до випадків насильства, які зазвичай характеризуються маніпуляціями з боку правопорушника та відсутністю контролю з боку жертви.

Для забезпечення повної поінформованості дитини призначається навчений співробітник, наприклад, працівник соціальної служби або поліції, який керує справою дитини. Вони повинні забезпечити, щоб думки і занепокоєння дитини були почуті, надавати дитині інформацію на всіх стадіях процесу судочинства і бути присутнім поруч з дитиною в усіх моментах його / її задіяності в процесі. Вони повинні вислухати питання дитини, надати відповіді до і після судового розгляду, а також направити дитину до відповідних органів.

Правоохоронні органи повинні бути завжди готові до надання невідкладної ефективної допомоги дитині-жертві. Перебування в ролі жертви кримінального злочину може викликати серйозні наслідки, що впливають на фізичний, емоційний і психологічний розвиток дитини та його / її благополуччя, а також мати негативний вплив на його / її взаємовідносини з іншими особами. Є докази, які свідчать, що дитина, яка стала жертвою серйозного насильства, має високу ймовірність стати жертвою насильства і експлуатації в майбутньому.

Таким чином, дітям необхідно надавати максимально можливий обсяг допомоги з метою пом'якшення таких наслідків і надання сприяння реабілітації. Дитина, а також, в окремих випадках, і його / її батьки, має право на отримання інформації про всі доступні їм види допомоги, вони повинні мати здатність скористатися таким правом при першій же можливості.

Допомога може бути надана у вигляді фінансових і правових послуг, психологічного супроводу, медичних, соціальних і освітніх послуг, а також підтримки в фізичному і психологічному відновленні.

Для надання максимальної користі дитині такі види послуг повинні бути доступні з першого етапу, наступного за вчиненням

злочину або повідомленням про вчинення злочину, в рамках процесу судочинства до завершення процесу судового розгляду, а також, за необхідності, надання допомоги дитині. Такі види послуг можуть надаватися з боку державних установ, груп сімейної та громадської підтримки, НГО, школи та інших громадських організацій.

У законодавстві має бути прописано надання медичної, психологічної та соціальної допомоги дітям-жертвам. Законодавство не є достатнім інструментом, тому держави повинні повністю впроваджувати законодавчі заходи за допомогою керівних принципів, постанов і розроблення схем надання підтримки дітям-жертвам і, в разі потреби, дітям-свідкам.

Всі особи, які працюють з дітьми-жертвами або свідками, а особливо ті, з якими діти вступають в первинний контакт, повинні знати про всі доступні послуги та способи їх отримання. До цієї категорії осіб відносяться, наприклад, соціальні працівники, поліція, вчителі, співробітники гарячих ліній для дітей, лікарі та молодший медичний персонал.

У разі якщо відділи по захисту дітей розташовані в поліцейських ділянках, діти можуть отримати допомогу при першій же можливості після отримання інформації про злочин. У деяких країнах правоохоронні органи несуть відповідальність за направлення жертв до допоміжних установ надання допомоги (за їх згодою) з метою негайного забезпечення заходів.

Справи за участю дитини-жертви повинні підлягати максимально швидкому розслідуванню. Як тільки від дитини, зацікавленої особи або фахівця надходить інформація про злочин, необхідно встановити тимчасові рамки проведення розслідування з метою уникнення затримки. Такий же принцип повинен застосовуватися щодо розслідування справи, з прийняттям рішення про порушення кримінальної справи. Також необхідно врахувати час, необхідний на отримання згоди дитини взяти участь в якості свідка в судовому процесі.

На різних стадіях розслідування і підготовки справи до слухання виникає необхідність в проведенні допитів дітей-жертв. Допити повинні проводитися з урахуванням психічних особливостей дітей, їхніх потреб, з дотриманням поваги їх честі і гідності та дотриманням правил професійної етики. Водночас допити націлені на отримання точної інформації, яка може бути використана в суді.

Повторний виклад того, що сталося, може викликати у жертви або свідка повторну віктимізацію, почуття страху і шкоди, завданої правопорушником, почуття страху, що йому / їй не повірять або почуття самозвинувачення. Такі питання найкраще вирішувати, спілкуючись з дитиною, застосовуючи належні підходи до спілкування, доброзичливі по відношенню до дитини. Неправильно підібрані методи проведення допиту дитини можуть викликати у нього / неї стрес, а також призвести до

повторного допиту, якщо дитині були поставлені некоректні запитання або було отримано недостатньо доказів.

У більшості європейських країн розповсюджений допит неповнолітнього учасника кримінального провадження у вигляді процесуального інтерв'ювання.

Спосіб проведення допиту, а, відповідно, і інформація, отримана під час нього, може серйозно вплинути на результати, справедливість, ефективність і надійність всього подальшого кримінального розслідування.

Держави, через поліцію та інші органи охорони правопорядку і слідства зобов'язані поважати і захищати гідність, фізичну і психологічну недоторканість будь-якої особи, особливо під час розслідування кримінальних проваджень.

В країнах, які характеризуються високим рівнем довіри населення до правоохоронних органів (Великобританія, Норвегія, Швеція), застосовують не допит потерпілих, свідків і підозрюваних, а інтерв'ювання або опитування. Цей процесуальний метод опитування був розроблений фахівцями-практиками, які на основі наявних науково підтверджених доказів дійшли висновку, що методи із застосуванням насильства і примусу призводять до отримання ненадійної, неправдивої інформації. Водночас завдяки встановленню взаєморозуміння з допитуваним, цей підхід не лише запобігає використанню насильницьких заходів, але й вдосконалює процес збору інформації та збільшує її надійність.

Незалежно від того, чи проводяться вони з потерпілими, свідками або підозрюваними, всі інтерв'ю під час кримінального провадження називаються «процесуальними інтерв'ю» [1].

Процесуальне інтерв'ю – це метод, який передбачає відсутність примусу під час опитування потерпілого, підозрюваного чи свідка із застосуванням відкритих питань задля покращення комунікації та обміну інформацією.

Отриману під час інтерв'ю інформацію перевіряють за допомогою наявних фактів і вже зібраних доказів. Стратегічне розкриття доказів під час інтерв'ю допомагає виокремити неправдиві факти від інформації, яку можна підтвердити, а ретельно підібрані питання допомагають з'ясувати незрозумілі або неоднозначні аспекти.

Основною метою процесуального інтерв'ю є отримання точної та надійної інформації, яка в подальшому може бути використана під час судового розгляду справи.

Узагальнюючи зарубіжну практику діяльності спеціалізованих суб'єктів, функціонально покликаних здійснювати профілактику правопорушень серед неповнолітніх, варто зазначити, що ця робота здійснюється за трьома основними напрямками.

Передусім, це створення правового поля для діяльності інституту ювенальної юстиції, впровадження нових соціальних технологій, соціально-правових конструкцій і недержавних структур.

Причому в переважній кількості країн Заходу цей інститут введений досить давно і за багато років свого існування довів не тільки свою життєздатність, але і безумовну необхідність.

Другий напрям пов'язаний зі створенням спеціалізованих судів, які відіграють в системі профілактики правопорушень неповнолітніх основну організуючу і координуючу роль, є основою ювенальної юстиції.

І, нарешті, третій напрям – це створення спеціальних суб'єктів профілактики, в тому числі в структурі поліцейських органів, і покладання на них поряд з традиційними не поліцейських, гуманістичних функцій.

Список використаних джерел

1. Дозорцева Е. Г., Красавина А. Г. Правила проведення допросов несовершеннолетних, потерпевших от преступлений: изменения в следственной практике. *Культурно-историческая психология* 2017. Т. 13. № 3. С. 23–31.

Кубарева Ольга Володимирівна,

старший викладач кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДИТИНИ, ЯКА СТАЛА СВІДКОМ ЧИ ЖЕРТВОЮ ЗЛОЧИНУ, ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ

Сьогодні в Україні, на жаль, зберігається негативна тенденція стосовно статевих кримінальних правопорушень, в яких потерпілими і свідками стають діти. Зокрема протягом 2019 року зареєстровано понад 550 кримінальних правопорушень проти статевої свободи та недоторканності дітей. Кількість потерпілих неповнолітніх лише від згвалтувань сягнула 148 осіб, що більш ніж вдвічі у порівнянні з 2018 роком [1].

Наведені дані обумовлюють невпинні дослідження, в тому числі в контексті захисту особливих інтересів та приватного життя кожної дитини, яка стала неповнолітнім учасником кримінального провадження, шляхом забезпечення її прав і свобод, створення відповідних гарантій їх реалізації і недопущення порушення балансу між завданнями кримінального провадження та правами дитини.

У Керівних принципах, що стосуються правосуддя з питань, пов'язаних з участю дітей – жертв та свідків злочинів, затверджених Генеральною Асамблеєю ООН 22 липня 2005 року, вказується, що поводження з дітьми-жертвами та свідками повинно ґрунтуватися на прояві турботи та врахуванні їх інтересів протягом всього процесу здійснення правосуддя, з огляду на їх конкретне становище і безпосередні